

دانش آموزان از نون می‌مهراسند

نقد و بررسی ساختار کتاب تازه تألیف مهارت‌های نوشتاری «انشا و نگارش» پایه هفتم و هشتم متوسطه اول

مریم احمدپناه، کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی

چکیده

موضوع این نوشته نقد و بررسی کتاب تازه تألیف مهارت‌های نوشتاری (انشا و نگارش) پایه هفتم و هشتم متوسطه اول است، که در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ در مدارس سراسر کشور به صورت رسمی به اجرا در آمده است. در کتاب مورد نظر عناصری چند مورد نقد و بررسی قرار گرفته‌اند:

۱. ساختار کلی، ۲. ساختار محتوایی و ۳. تمرین‌های نوشتاری کتاب و...

کلیدواژه‌ها: نقد و بررسی، مهارت‌های نوشتاری، انشا و نگارش، پایه‌های هفتم و هشتم

مقدمه

این جهان صحنه زیبای هنرمندی ماست

نوشتن و انشا نعمت بزرگی است. خداوند تبارک و تعالی دو نعمت اساسی خواندن و نوشتن را در سوره مبارکه علق، بیان فرموده است. در اهمیت انشا و نگارش همان بس که آن را مادر دروس دیگر می‌دانند؛ چرا که اگر دانش‌آموز با شیوه‌هایی کارآمد بتواند به مهارت چهارگانه خواندن، نوشتن، گوش دادن و سخن گفتن مسلط شود، در سایر دروس نیز موفق خواهد شد.

یکی از مهم‌ترین اهداف بلند پایه نظام آموزشی کشور ما پرورش همه‌جانبه خلاقیت‌های دانش‌آموزان در زمینه‌های

(پایه‌های هفتم و هشتم) که به صورت رسمی در مدارس سراسر کشور در حال اجراست نقد و بررسی شود. امید است حاصل این بررسی مورد توجه و استفاده مؤلفان و تمامی دست‌اندرکاران محترم در امر آموزش قرار گیرد.

نگاهی به ساختار کلی کتاب

کتاب پایه هفتم ۱۰۴ صفحه و کتاب پایه هشتم ۹۶ صفحه دارد. روی جلد آن‌ها از نظر رنگ‌آمیزی یکسان اما طرح و تصویر آن‌ها با هم متفاوت است. کتاب شامل صفحه عنوان، و صفحه شناسنامه (مشخصات اصلی کتاب، نام کتاب، مؤلفان و شورای برنامه‌ریزان، طراحان و تصویرگران، ویراستار، ناشر و...)، تصویر امام همراه با رهنمودی از ایشان به دانش‌آموزان - که بسیار بجا و شایسته انتخاب شده است - و فهرست مطالب، مقدمه (سخنی با دبیران) و سخنی با دانش‌آموزان (که برای اجرای بهتر این کتاب توجه به نکته‌های ارزنده آن ضروری است)، ستایش، متن درس، فعالیت‌های نوشتاری، نیایش، شیوه‌نامه ارزشیابی و کتاب‌نامه می‌باشد.

بررسی ساختار محتوایی کتاب

کتاب مانند فارسی با ستایش، آغاز و به نیایش، ختم می‌شود. این کتاب در هر دو پایه در هشت درس تنظیم و برنامه‌ریزی شده که با توجه به زمان اختصاص یافته، حدود بیست و چهار

مختلف است و این محقق نمی‌شود مگر با تألیف کتاب‌های مناسب و برنامه‌ریزی صحیح در امر آموزش و تلاش معلمان آگاه و کاردان، که زمینه را برای بروز استعدادها بالقوه دانش‌آموزان فراهم می‌سازند و تنها در این صورت استعدادهای خلاق و توانمند شکوفا می‌شوند.

در جهان امروز علوم مختلف دائم در حال توسعه و پیشرفت‌اند و سهم آموزش و پرورش در هر جامعه‌ای برای دستیابی به توسعه و پیشرفت بسیار چشمگیر به نظر می‌رسد. در کشور عزیز ما ایران نیز - که سابقه‌ای دیرینه در امر آموزش دارد - مسئولان مربوط با درایت و پشتکار فراوان به بازنگری در امر آموزش پرداخته و سعی کرده‌اند آن را به سوی پیشبرد اهداف مورد نظر سوق دهند.

در چند سال اخیر شاهد بازنگری‌هایی در ساختار کتب درسی در مقاطع مختلف تحصیلی هستیم. کتاب‌های متوسطه اول دچار تغییر و تحول شدند و کتاب «مهارت‌های نوشتاری» برای اولین بار پا به عرصه تعلیم و تربیت در پایه‌های هفتم و هشتم نهاد. لازم است از تلاش بی‌شائبه تمامی کسانی که به هر نحوی در تألیف و تدوین این کتاب دست داشته‌اند تقدیر و تشکر کنیم.

در این نوشته سعی بر آن است که کتاب مهارت‌های نوشتاری (انشا و نگارش) تازه تألیف پایه اول متوسطه اول

جلسه در طول سال است. با توجه به این برنامه‌ریزی دبیر باید هر درس را در سه جلسه (جلسه اول آموزش و تدریس متن درس، جلسه دوم تولید و داوری، و جلسه سوم تصویرنگاری / حکایت‌نگاری / مثل‌نویسی) تدریس کند.

اهداف کتاب هفتم شامل ایجاد نظم ذهنی و اهداف کتاب هشتم شامل مهندسی ساختمان نوشته و آموزش راه‌های پرورش تفکر است. محتوای کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری، از فکر کردن - به عنوان نقطه آغاز نوشتن - شروع می‌شود. سپس، برای ساده‌سازی آموزش و یادگیری نوشتن، چارچوب‌ها و روش‌هایی ارائه می‌دهد. در هر درس علاوه بر متن درس، تمرین فعالیت‌های نوشتاری در سه بخش با عنوان درست‌نویسی‌های نگارشی، مثل‌نویسی یا حکایت‌نگاری، تصویرنویسی، سازماندهی شده است؛ بنابراین، هر درس شامل موارد زیر است:

متن درس

درس‌ها به دو روش مستقیم و غیرمستقیم ارائه شده است. الف. مستقیم: ارائه اطلاعات از سوی دانای کل
ب. غیرمستقیم در قالب‌هایی چون داستان، خاطره، و حسب حال.

فعالیت‌های نگارشی

این فعالیت‌ها کلاس را با تعامل میان معلم و دانش‌آموز، و دانش‌آموز با دانش‌آموز مواجه می‌سازند و اهداف آن‌ها عبارت‌اند از: ارزشیابی میزان درک دانش‌آموز از مطالب و محتوای درس، تقویت توجه و دقت و تمرکز حواس؛ ارتقای مهارت گفت‌وگو، ایجاد فضای تعامل، نقد، هم‌فکری و همیاری علمی. فعالیت‌های نگارشی با نظمی علمی و منطقی آموزشی به دنبال هم آمده‌اند. در بخش فعالیت‌های نگارشی معمولاً سه پرسش مطرح می‌شود: شماره یک با هدف تقویت توانایی تشخیص، شماره دو با هدف پرورش توانایی نوشتن و

تولید دانش‌آموزان، و شماره سه با هدف تقویت توانایی بررسی متن، تحلیل و نقد نویسی، طراحی شده است.

فعالیت اول: نخستین فعالیت نگارشی در حوزه بازشناسی قرار می‌گیرد و پاسخ‌ها تقریباً یکسان و مربوط به متن درس‌اند و دانش‌آموزان با مراجعه به متن، پاسخ می‌دهند. این پرسش میزان تشخیص و توجه و دریافت دانش‌آموزان را نسبت به آموزه‌های متن درس، ارزشیابی می‌کند. **فعالیت دوم:** فعالیت نگارشی دوم که در حوزه آفرینش قرار می‌گیرد، واگرا است و هدف آن، پرورش توانایی نوشتن و تولید دانش‌آموزان است. البته معیار و موضوع نوشتن در هر درس بر بنیاد آموزه‌های همان درس استوار است. فعالیت نخست، برای تقویت دید بازشناسی و تشخیصی و فعالیت دوم با هدف پرورش توانایی آفرینش و تولید نوشتن و انشای دانش‌آموزان طراحی شده است.

فعالیت سوم: فعالیت سوم در قلمرو داوری، نقد و تحلیل قرار می‌گیرد. در این تمرین، دانش‌آموزان از هم می‌آموزند، به هم می‌آموزانند و به دلیل داشتن زبان مشترک و احساسات نزدیک به هم، بهتر می‌توانند مفاهیم را به یکدیگر تفهیم و منتقل سازند. مبنای بررسی و نقد نوشته‌ها همان معیارهایی است که در تمرین هر درس ذکر شده است. در این فعالیت، دانش‌آموزان نخست یاد می‌گیرند که با دقت به نوشته‌های هم‌کلاسی خود گوش بدهند (تربیت سواد شنیداری و افزایش درک شنیداری) و سپس، بر بنیاد حافظه کوتاه مدت خود و البته یادداشت‌برداری، نقد و نظر خویش را مکتوب کنند.

بررسی تمرین‌های نوشتاری

در این کتاب، به دنبال متن آموزشی هر درس سه بخش گنجانده شده است که به اهداف هر کدام در ادامه اشاره می‌کنیم.

بخش اول فعالیت‌های نگارشی است که همان‌گونه که گفته شد، با نظمی منطقی، علمی و آموزشی به دنبال هم آمده‌اند. هدف این بخش تقویت توانایی تشخیص، پرورش توانایی نوشتن و تولید دانش‌آموزان و افزایش توانایی بررسی متن، تحلیل و نقدنویسی طراحی شده است.

بخش دوم شامل درست‌نویسی است که با هدف آشنایی و آموزش هنجارهای نوشتن در زبان فارسی معیار در ساختار کتاب جای گرفته است.

بخش سوم که در آن از سه شیوه استفاده شده، در هر درس متغیر است و تصویرنویسی، حکایت‌نگاری و مثل‌نویسی را شامل می‌شود که در پایان هر درس گنجانده شده است.

تصویرنویسی یعنی نوشتن درباره اجزا و عناصر دیداری تصویر. لازمه خوب نوشتن در این بخش، دقت در نگاه و بررسی و درک عناصر بصری است. هدف اصلی این بخش، چگونگی بیان و درک و تفسیر ما از تصویر و قدرت پرورش موضوع است. آشنایی با این نکات، مهارت‌های زبانی، دانش و کاربست آموزه‌ها را در دانش‌آموز رشد می‌دهد و او را در تولید جمله‌های صحیح در گفتار و نوشتار توانمند می‌سازد.

حکایت‌نگاری و مثل‌نویسی بخش دیگری از فعالیت‌ها را به خود اختصاص داده است که هر کدام را جداگانه بررسی می‌کنیم.

حکایت‌نگاری

در حکایت‌نگاری تأکید بر بازنویسی به زبان ساده و ساده‌نویسی است اما در مثل‌نویسی بازنویسی و گسترش دادن و افزودن شاخ و برگ به اصل نوشته، مورد نظر است.

بخش حکایت‌نگاری با هدف بارورسازی ذهن و زبان، خوانندگان و آشنا کردن آن‌ها با متون و حکایات کهن، پرورش حافظه و تقویت توان خوب سخن گفتن و زیبا نوشتن در کتاب گنجانده شده است. مایه‌های

طنز نهفته در برخی از حکایت‌ها و ضرب‌المثل‌ها، طراوت ویژه‌ای به فضای ذهن اهل زبان می‌بخشد که در خلاقیت و نوآفرینی، بسیار نقش‌مند و اثرگذار است. بازنویسی یکی از روش‌های دست‌ورزی برای کسب مهارت‌های نوشتاری است. همچنین به عنوان پل ارتباطی، موجب حفظ و گسترش بن‌مایه‌های حکمت و فرهنگ می‌شود. در حکایت‌نگاری باید مجالی ایجاد کرد تا دانش‌آموزان، آزادانه و با اندیشیدن و مشورت کردن، در فضایی پر از نشاط و آرامش به نوشتن بپردازند. با توجه به این موضوع، آیا پرداختن به آن در این کتاب جایز است؟ ما گفتیم کلاس انشا یعنی کلاس خلاقیت و نوآوری اما در حکایت‌نگاری، با توجه به سخن مؤلف که اصل نوشته در اختیار دانش‌آموز قرار گرفته، فقط وی آن را گسترش و شاخ و برگ می‌دهد.

مثل نویسی

در مثل نویسی، میدان ذهن برای خلق معنا و خوانش‌های تازه باز است و دانش‌آموزان می‌توانند به فراخور توانایی‌های ادراکی خود دست به بازآفرینی بزنند و با بهانه قرار دادن مثل‌ها به شاخ و برگ سخن بیفزایند. ضرب‌المثل‌ها در افزایش توان سخنوری و قدرت نویسنده‌گی، کارمایه و نیروی شگرفی دارند و اگر در ظاهر، کوتاه‌نوشته‌ها و عبارت‌هایی بیش نیستند اما از معنا سرشارند و جهانی در پس خود دارند. به دلیل همین دو ویژگی، بهره‌گیری از ضرب‌المثل‌ها را شگردی بسیار کارا و اثربخش در پویاسازی ذهن و زبان می‌دانیم.

ریشه تاریخی و داستانی برخی از ضرب‌المثل‌ها در دسترس است اما هدف از این بخش، پژوهش درباره ریشه تاریخی ضرب‌المثل‌ها نیست بلکه هدف این است که هر دانش‌آموز از دریچه چشم خود به موضوع نگاه کند و به بازآفرینی نه بازنویسی مثل، و بازسازی واقعه و فضا و رویداد آن حتی به صورت

داستان بپردازد که موجب پرورش خلاقیت و نوآوری دانش‌آموز می‌گردد.

نقش تصاویر در انشانویسی

به طور کلی، درباره تصاویر کتاب‌های درسی می‌توان گفت که هدف از ارائه آن‌ها، برانگیختن بیننده به کشف پیامی است که در خود دارند و آن مستلزم دقت در اجزا و کلیت تصاویر است. تصاویر مانند ضرب‌المثل و کلمات قصار بزرگان، پیام، آموزش و معنا دارند. تعبیر و تفسیر تصویرها ذهن را تقویت و فعال می‌کند. تصویر گاهی نشان‌دهنده خلاصه یک رخداد، داستان و حتی یک کتاب است و تصویرخوانی هنری است که در همه مراحل آموزش، از جمله شروع درس با ایجاد کنجکاوی، جلب

در حکایت‌نگاری تأکید بر بازنویسی به زبان ساده و ساده‌نویسی است اما در مثل نویسی باز آفرینی و گسترش دادن و افزودن شاخ و برگ به اصل نوشته، مورد نظر است

توجه و دقت، نتیجه‌گیری و فراخوانی آموخته‌های پیشین کاربرد دارد. تصویر اصلی‌ترین ابزار داستان است و تصویرگری نقش مهمی در فراگیری درس دارد. در صورت هماهنگی و هم‌نوایی تصاویر با ذهنیات مخاطب، آن‌ها مسلماً تأثیر عجیبی بر مخاطب خواهند داشت. اهمیت رنگ و نقش آن در انتقال پیام‌های تصویری همواره مورد تأکید است. دانش‌آموزان پیش از آنکه متن کتاب را ببینند، تصویرها را ارزیابی می‌کنند. و بیش از آنکه از خواندن کتاب لذت ببرند، از دیدن تصویرهای آن شاد می‌شوند.

با توجه به تأثیری که تصویر در درک متون دارد، در انتخاب تصاویر کتاب باید بیشترین دقت را کرد. در این کتاب از تصاویر زیبا، جذاب، پرکشش با رنگ‌های

زنده استفاده نشده است (با توجه به اظهارنظر بعضی از دانش‌آموزان)؛ در حالی که وجود تصاویر زنده‌تر و عمیق‌تر به درک متن و پویایی ذهنی مخاطب در این زمینه کمک می‌کند. ما در این کتاب دانش‌آموز را وادار می‌کنیم که ابتدا تصویرخوانی کند و بعد تصویرنویسی. تصاویر نقش بسزایی در پرورش و شکوفایی استعداد‌های درونی انسان دارند.

معایب و مزایای کتاب هر دو پایه

قبل از هر چیز لازم است از مؤلفان محترم قدردانی شود که درس انشا را از حاشیه بیرون آورده و برای آن دو ساعت زمان و یک کتاب خاص در نظر گرفته‌اند. هر کتابی که نوشته می‌شود در جایگاه خود دارای ارزش و اعتبار است و نمی‌توان آن را نادیده گرفت اما در کنار این امر، کتاب‌های تازه تألیف با توجه به اینکه اولین بار است که به چاپ می‌رسند، خواه‌ناخواه اشکالاتی دارند که با نقد و بررسی صحیح می‌توان آن‌ها را برطرف کرد. در زیر به مهم‌ترین این اشکالات می‌پردازیم.

* دانش‌آموز پایه هشتم هنوز با مهارت‌های نوشتاری پایه هفتم آشنایی ندارد. پس چگونه است که این دو کتاب در یک زمان در اختیار هر دو پایه قرار گرفته است؟ آن هم با توجه به سیر منطقی آن‌ها که ابتدا باید مهارت نوشتاری هفتم (که تکیه بر روی بندنویسی دارد) خوانده شود بعد هشتم. * بهتر نبود که این کتاب مانند کتاب‌های دیگر آن هم فقط (برای آمادگی بیشتر) در پایه ششم یا هفتم به صورت آزمایشی در برخی از مدارس تدریس می‌شد و با توجه به بازخورد آن و تجربیات کسب شده، در سال بعد به‌طور رسمی در همه مدارس به اجرا در می‌آمد؟ (اظهار نظر همکاران)

* ضرب‌المثل‌ها جمله‌هایی کوتاه و سرشار از معانی هستند که موجب پرورش ذهن فراگیرندگان می‌شوند

و فرهنگ و آداب و رسوم ملت‌ها را همچون آیین‌های در خود منعکس می‌کنند. یکی از مزایای این کتاب، گسترش دادن ضرب‌المثل‌هاست که حس خلاقیت دانش‌آموز را برمی‌انگیزد و به او در آشنایی با فرهنگ می‌کند.

* بازنویسی و ساده‌نویسی مربوط به متون کهن است. (با توجه به اینکه در مقدمه و سخنی با دبیران آمده است که حکایت‌نگاری بر بازنویسی به زبان ساده و ساده‌نویسی تأکید دارد.) پس آیا بهتر نبود که در تمرین‌های فارسی گنجانده شود؟

* باید در تألیف کتاب‌های جدید به این امر مهم توجه داشته باشیم که مخاطب اصلی دانش‌آموز است. به همین دلیل زبان کتاب باید بسیار دلنشین و ساده باشد تا دانش‌آموز بتواند خود را با آن بیشتر وفق دهد. در حال حاضر، زبان کتاب صمیمی نیست.

* دانش‌آموزان ما با برخی از کلمات خو گرفته‌اند. در این کتاب با کلماتی مانند «سنجه» در کنار «معیار» روبه‌رو می‌شویم که قدری سنگین است.

* صفحه‌آرایی کتاب جذابیت چندانی ندارد. به نظر دانش‌آموزان، اغلب صفحه‌ها خصوصیت مجله به خود گرفته‌اند. آن‌ها همچنین اعتقاد دارند که کتاب انشا باید بسیار جذاب باشد.

* در مقدمه کتاب پایه هشتم «سخنی با دبیران» درباره اهداف هر کدام از تمرین‌های نوشتاری، جز تصویرنویسی، توضیحاتی داده شده است؛ در حالی که در کتاب پایه اول در همین قسمت از اهداف تصویرنویسی سخن به میان آمده است. بهتر نبود که به این مطلب در پایه دوم هم اشاره می‌شد تا دبیری که فقط پایه دوم را تدریس می‌کند، از آن بهره بیشتری ببرد؟ زیرا بیشترین تصویرنویسی در کتاب پایه هشتم گنجانده شده است.

* متأسفانه در کلاس ضمن خدمتی که در تابستان برای این درس برگزار شد، هیچ‌کدام از دبیران شرکت‌کننده

کتاب مهارت‌های نوشتاری دو پایه هفتم و هشتم را در اختیار نداشتند که بخواهند درباره آن اظهار نظر کنند یا به بررسی و نقد آن بپردازند و قبل از موعد، مشکلات کتاب را به گوش مؤلفان و برنامه‌ریزان محترم برسانند. اگر این مشکل نبود، شاید آن‌ها تا حدی می‌توانستند در این امر خطیر سهمی داشته باشند. این خود از اشکالات این کلاس‌هاست.

* این کتاب اولین کتابی است که شیوه ارزشیابی در آن مشاهده می‌شود. ارزشیابی مخصوص دبیر است، در راهنمای معلم به آن اشاره شده است و لزومی نداشت که در این کتاب هم تکرار شود.

* بخش درست‌نویسی که در این کتاب آمده و به صورت پراکنده به آن پرداخته شده است، بهتر بود در آغاز کتاب و به صورت بخشی مستقل می‌آمد. دلیلش هم این است که با توجه به ساختار کتاب، ما از همان درس اول کار نوشتن را شروع می‌کنیم. پس به عنوان یکی از معیارهای ارزشیابی، درست‌نویسی ضروری است و دانش‌آموز از همان ابتدا باید با این بخش آشنا شود. (با توجه به اظهار نظر دانش‌آموزان)

* بعضی از درست‌نویسی‌ها هم در کتاب فارسی و هم در کتاب مهارت‌های نوشتاری آمده است که البته با حذف آن‌ها می‌توان از نکات دیگری در این زمینه بهره برد. از جمله:

* به درست‌نویسی صفحه ۶۱ کتاب مهارت‌های نوشتاری پایه هشتم در کادر املائی صفحه ۳۴ فارسی همان پایه نیز اشاره شده است.

* درست‌نویسی صفحه ۷۷ پایه هشتم که با کادر املائی صفحه ۱۱۷ فارسی تقریباً یکسان است.

* درست‌نویسی صفحه ۵۳ مهارت نوشتاری پایه هشتم با کادر املائی صفحه ۵۳ فارسی همان پایه تقریباً یکسان است.

* در کتاب راهنمای معلم آمده که «با توجه به انتخاب رویکرد مهارتی

که در حقیقت جهت‌گیری کل برنامه را نشان می‌دهد، از نگارش انشایی و خلاقانه‌نویسی آگاهانه پرهیز شده است. انشا و خلاقیت فراتر از اهداف این دوره و مربوط به توانایی نویسندگی است که ما در دوره متوسطه دوم بدان خواهیم پرداخت.» پس به‌طور کلی، می‌توان از محتوای این کتاب فهمید که هدف اصلی نویسندگی است؛ در حالی که هدف ما از زنگ انشا این است که دانش‌آموز را فردی خلاق بار آوریم نه نویسنده. ما هیچ‌گاه نمی‌توانیم در چند جلسه نویسنده پرورش دهیم. آشنایی با نویسندگی می‌تواند تمرینی برای نویسندگی باشد و اگر این‌گونه نباشد پس جایگاه چندین و چند ساله درس انشا در این دوره را باید نادیده گرفت.

* این کتاب برای شخصی که می‌خواهد نویسندگی بیاموزد مفیدتر است. در این کتاب آموزش درست‌نویسی، بازنویسی و... دیده می‌شود که مباحث خیلی خوبی هستند اما مسئله‌ای که به چشم نمی‌آید، مسئله آشنایی با نویسندگی است. ما در آشنایی با نویسندگی دانش‌آموز را باید آزاد بگذاریم و وی را مقید به پاره‌ای مسائل نکنیم تا بتواند از موضوع ارائه شده آنچه را که در ذهنش جای گرفته است، بر صفحه کاغذ جاری سازد.

* واژه انشا در این کتاب مورد بی‌مهری قرار گرفته است و این امر حتی روی جلد کتاب هم دیده می‌شود. شایسته‌تر بود که عنوان کتاب را «انشا و نگارش» برمی‌گزیدیم و مهارت‌های نوشتاری را در داخل پرانتز می‌گذاشتیم تا جایگاه انشا حفظ شود. دلیلش هم این است که دانش‌آموز تا خلاقیت ذهنی نداشته باشد نمی‌تواند نویسندگی را تجربه کند.

* به‌طور کلی و با توجه به تجربیات شخصی می‌توان گفت دانش‌آموزان از نوشتن هراس دارند. پس چطور می‌شود دانش‌آموزی را که از نوشتن می‌ترسد و توان نوشتن یک انشای ساده را ندارد، در مدت زمان کوتاهی

نویسنده بار آورد؟ این امر را باید به عهده معلم خلاق گذاشت تا با تدبیر و دوراندیشی آن را مدیریت کند. (مهارت اجرایی بسیار مهم است).

سخن پایانی

با توجه به مطالب بیان شده و مزایای فراوان کتاب، لازم است از زحمات بی‌دریغ مؤلفان و برنامه‌ریزان که در سازمان تألیف کتاب‌های درسی، دست به تألیف و تدوین کتاب‌های درسی متنوع به‌خصوص در درس ادبیات زده‌اند تشکر و قدردانی کنیم. همان‌طور که همه ما می‌دانیم، کتب تألیف شده در هر دوره به دلیل گستردگی مطالب خالی از اشکال نیستند که امید است کارشناسان محترم این اشکالات را به حداقل برسانند.

منابع

۱. مهارت‌های نوشتن پایه هفتم و هشتم (اول و دوم متوسطه اول)، ۱۳۹۳
۲. راهنمای معلم مهارت‌های نوشتاری، پایه هفتم و هشتم (اول و دوم متوسطه اول)، ۱۳۹۳

ادامه مطلب از صفحه ۵۷

* در درس بیست و هفتم، ص ۱۹۹، فعالیت ۵ جمله «او با برادر همسایه‌اش، احمد، مسافرت کرد» به‌عنوان جمله‌ای دارای کژتابی مطرح شده است که نیاز به ویرایش دارد. با نگاهی به کتاب‌های کمک‌درسی مثل گاج و گام‌به‌گام، دریافت می‌شود که کژتابی مذکور به قوت خود باقی است؛ چون اصل کژتابی - که همان **برادر همسایه** است - دوباره تکرار شده است.

اگر جمله را بدون بدل (احمد) در نظر بگیریم، مانند ترکیب **دوست همسایه، برادر همسایه** نیز کژتابی دارد ولی چندان دشوار نیست؛ چون از آن دو جمله چنین استنباط می‌شود:

الف. او با برادرش که همسایه‌اش است مسافرت کرد.

ب. او با کسی که با برادرش همسایه است مسافرت کرد.

اما دشواری این جمله زمانی نمایان می‌شود که واژه «احمد» را با آن در نظر بگیریم و او را بدل از «برادر همسایه» فرض کنیم، لذا با توجه به موارد فوق دو احتمال وجود دارد:

۱. احمد بدل از برادرش است، که همسایه‌اوست.

۲. احمد بدل از برادر کسی است، که همسایه‌اوست.

جملات ویرایش شده:

الف. او با احمد که برادر و همسایه‌اش است، مسافرت کرد.

ب. او با احمد که با برادرش همسایه است، مسافرت کرد.

چنانچه احمد را بدل از همسایه‌اش بدانیم شرایط متفاوت است؛ چون جمله از این قرار است:

او با برادر احمد که همسایه‌اش می‌باشد مسافرت کرد (او با برادر احمد مسافرت کرد)

حال اگر احمد را بدل از ضمیر «ش» بدانیم، جمله «او با برادر همسایه احمد مسافرت کرد» ساخته خواهد شد که ترکیب **برادر همسایه** مانند قبل دارای ابهام است: ۱. برادری که همسایه است.

۲. برادر کسی که همسایه است. در این صورت دو جمله از آن دریافت می‌شود:

الف. او با برادر کسی که همسایه احمد است، مسافرت کرد.

ب. او با همسایه احمد که برادرش است، مسافرت کرد.

با این وجود ساختن جمله‌ای که همه معانی خواسته شده را در خود جای دهد و کژتابی هم نداشته باشد بسیار دشوار است.

نتیجه

۱. ترکیباتی مانند **دوست همسایه، مادر معلم، برادر همسایه و کلمات معطوفی** که بعد از آن‌ها صفت یا مضافالیه می‌آید، به احتمال زیاد کژتابی دارند.

۲. پی بردن به واحد زبانی دارای کژتابی نیازمند تمرکز خاصی است؛ چون به راحتی خود را نمایان نمی‌کند. لذا جملاتی که در یک ترکیب دو ابهام دارند، پیچیده و مشکل‌اند.

۳. در مبحث کژتابی، ابتدا باید علت آن را توضیح داد و سپس فرضیه‌هایش را بیان کرد. در پایان نیز جمله‌ها را درست و بدون کژتابی به‌طور کامل آورد.

منابع

۱. ابراهیم‌زاده، محمدرضا؛ راهنمای گام‌به‌گام زبان فارسی دوم دبیرستان، منتشران، تهران، ۱۳۹۱.
۲. حق‌شناس، علی‌محمد و دیگران؛ زبان فارسی ۲، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، تهران، ۱۳۸۴.
۳. _____؛ زبان فارسی ۳ تخصصی، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، تهران، ۱۳۸۷.
۴. صفوی، کورش؛ درآمدی بر معنی‌شناسی، انتشارات سوره، تهران، ۱۳۷۹.
۵. کزازی، جلال‌الدین؛ بدیع ۲، نشر مرکز، تهران، ۱۳۸۵.
۶. منشاری، مرتضی و دیگران؛ کتاب زبان فارسی ۱، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، تهران، ۱۳۸۴.